

ความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุในประเทศไทย

The Financial Security of the Elderlies in Thailand

วรชาติ โชครัสมีดาว

วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Vorachat Chokrassameedao

College of Population Studies, Chulalongkorn University, Thailand

E-mail : vorachat.art@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับแนวความคิดสังคมสูงอายุ สถานการณ์สังคมสูงอายุในประเทศไทย ความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุในประเทศไทย ตลอดจน การศึกษาก่อนหน้านี้ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุในประเทศไทย เนื่องจากประเทศไทย ได้เป็นประเทศสังคมสูงอายุกึ่งกลางความไม่พร้อมทางการเงินในการใช้จ่ายเพื่อดำรงชีวิตประจำวันของ ผู้สูงอายุจำนวนมาก การทำความเข้าใจถึงสาเหตุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางการเงินจะมี ส่วนช่วยในการกำหนดข้อเสนอเพื่อใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศไทย ทั้งนี้จาก การศึกษาที่ผ่านมาแล้วยังไม่เกณฑ์กำหนดความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุที่ชัดเจน ทำการศึกษาในหัวข้อ ดังกล่าวสามารถพัฒนาต่อยอดในอนาคต เพื่อเข้าใจถึงความมั่นคงทางการเงินในบริบท หรือมิติอื่น ๆ เพิ่มมาก ขึ้นได้ เพื่อเป็นประโยชน์ ในการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการบริหารจัดการเพื่อยกระดับคุณภาพ ชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศไทย โดยจากการศึกษาที่ผ่านมาแล้วยังได้มีการเสนอแนวทางในการเพิ่มความมั่นคง ทางการเงินให้กับผู้สูงอายุในประเทศไทยที่สำคัญไว้ดังนี้ ส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการสังคมในชุมชน ขยายความครอบคลุมของระบบเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ และจัดตั้งระบบบำนาญแห่งชาติที่ครอบคลุมถึง ประชากรกลุ่มที่ยังไม่ได้รับความคุ้มครองในปัจจุบัน

คำสำคัญ : ความมั่นคงทางการเงิน; ผู้สูงอายุ; ความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุ

* วันที่รับบทความ : 10 กุมภาพันธ์ 2567; วันที่แก้ไขบทความ 28 กุมภาพันธ์ 2567; วันที่ตอบรับบทความ : 29 กุมภาพันธ์ 2567

Received: February 10 2024; Revised: February 28 2024; Accepted: February 29 2024

Abstract

This academic article aims to provide knowledge and understanding about the concept of the aging society, the situation of the aging society in Thailand, and the financial security of the elderly in Thailand, as well as previous studies related to the financial security of the elderly in Thailand. Because Thailand has become an aging society, many elderly people are not ready to spend money on daily living. Understanding the causes and factors associated with financial stability will help formulate proposals for improving the quality of life of the elderly in Thailand. However, from the previous studies, there are still no clear criteria for determining the financial stability of the elderly. Conducting studies on such topics can be further developed in the future. To understand financial security in more contexts or dimensions. To be useful in preparing management policy recommendations to improve the quality of life of the elderly in Thailand. From the previous studies, important guidelines for increasing financial security for the elderly in Thailand have been proposed as follows: Promote the establishment of social welfare funds in the community. Expand coverage of the elderly living allowance system and establish a national pension system that covers populations currently not covered by it.

Keywords : Financial security; Elderly; Financial security of the elderlies

บทนำ

เมื่อปี พ.ศ. 2550 ประเทศไทยนับเป็นประเทศสังคมผู้สูงอายุ (สังคมที่มีสัดส่วนของประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมดของประเทศ) ตามนิยามขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2022) โดยพบว่าในปี พ.ศ. 2550 ประเทศไทยมีสัดส่วนของประชากรที่มีอายุ 60 ขึ้นไปสูงถึงร้อยละ 10.7 เมื่อเทียบกับประชากรทั้งหมดในประเทศ ณ ขณะนั้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561) และในปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยมีจำนวนผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป สูงถึง 13.14 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 18.8 ของจำนวนประชากรในประเทศไทยทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565) ทั้งนี้ประชาชนสูงอายุในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยจำนวนมากกว่าร้อยละ 67 ยังคงเป็นประชากรที่ทำงานในสังคมอย่างต่อเนื่อง (Jayawardhana, T., Anuththara, S., Nimnadi, T., Karadanaarachchi, R., Jayathilaka, R., & Galappaththi, K., 2023) เนื่องจากต้องการหารายได้เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันโดยข้อมูลจากผลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่าในปี พ.ศ. 2564 พบว่า มีกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการรายได้เพิ่มขึ้นเพื่อให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตสูงถึงร้อยละ 42.1 ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 4.9 ของผู้สูงอายุที่มีรายได้ที่ประเมินตนเองว่ามีรายได้เหลือเก็บซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่คิดว่าตนเองไม่มีปัญหาเกี่ยวกับรายได้ในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ยังพบว่าสาเหตุที่ผู้สูงอายุในประเทศไทยยังคงต้องทำงานก็เพื่อต้องการสร้างความมั่นคงทางการเงินให้กับตนเองและครอบครัว (Ando, H., Kantavong, P., Matsukura, R., and Kiettikunwong, N., 2022)

ความมั่นคงทางการเงินอาจจะนิยามได้หลายนิยาม ขึ้นอยู่กับบริบทและสถานการณ์ เช่นความมั่นคงทางการเงินอาจจะหมายถึง ภาวะของการมีรายได้ที่มั่นคงจากแหล่งที่มาต่างๆ เช่น การทำงานที่ได้รับค่าจ้าง เงินช่วยเหลือจากรัฐบาล หรือลูกหลาน เพื่อใช้สำหรับดำรงชีวิตประจำวันทั้งในปัจจุบันและอนาคตอันใกล้ในสังคมไทย

ทั้งนี้ความมั่นคงทางการเงินนี้ในผู้สูงอายุบางคนนั้นมาจากการทำงานเพื่อใช้จ่ายส่วนตัว บางคนมาจากรายได้ที่ได้รับจากการออมและกองทุน (Teeranut H. & Sararud V., 2020: 181-90)

ความมั่นคงทางการเงินนั้นมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุในประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยเราอาจจะคาดการณ์ได้ว่าเมื่อผู้สูงอายุมีความมั่นคงทางการเงินแล้วนั้น ผู้สูงอายุจะสามารถดำรงชีวิตด้วยความเป็นอยู่ที่ดี และความพอเพียงในการดำรงชีวิต ดังนั้นในบทความวิชาการนี้ขอรวบรวมเนื้อหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุในประเทศไทยดังนี้ แนวคิดสังคมผู้สูงอายุ สถานการณ์สังคมผู้สูงอายุของโลก สถานการณ์สังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย แนวคิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุ แนวความคิดความมั่นคงทางการเงินกับเส้นความยากจน และการศึกษาก่อนหน้านี้ที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุในประเทศไทย

สังคมผู้สูงอายุ

สังคมผู้สูงอายุ (aging society) หมายถึง สังคมที่ประชากรกำลังมีอายุสูงขึ้น สังเกตได้จากอัตราส่วนร้อยละของประชากรสูงอายุเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ โดยตามนิยามของสหประชาชาติระบุว่า ประเทศใดมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ในสัดส่วนเกินร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมดของประเทศ โดยสังคมผู้สูงอายุได้ถูกแบ่งออกเป็น 3 ระดับตามสัดส่วนโครงสร้างประชากร ดังนี้ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2564)

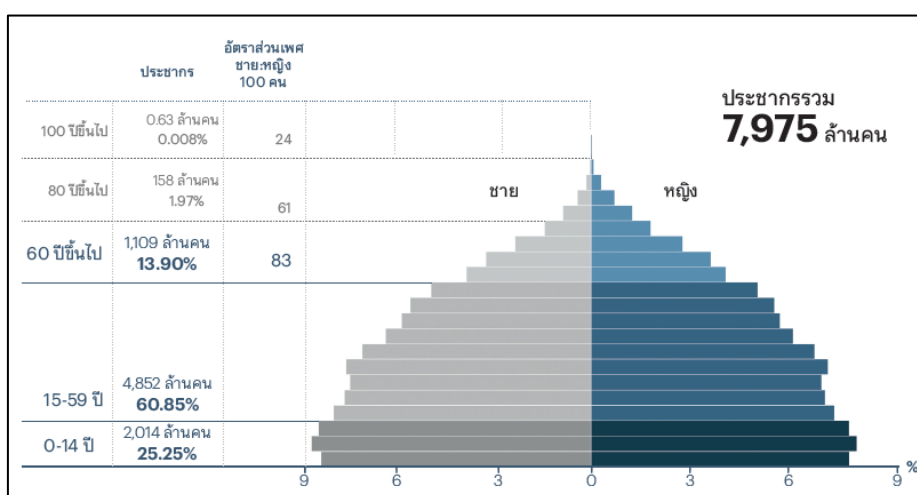
1) สังคมผู้สูงอายุ (aging society) หมายถึง ประเทศหรือสังคมที่มีจำนวนประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรทั้งหมด หรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 7 ของจำนวนประชากรทั้งหมด

2) สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (aged society) หมายถึง ประเทศหรือสังคมที่มีจำนวนประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เพิ่มเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไปเพิ่มเป็นร้อยละ 14 ของประชากรทั้งหมด

3) ผู้สูงอายุระดับสูงยอด (super-aged society หรือ Hyper-aged society) หมายถึง ประเทศหรือสังคมที่มีจำนวนประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด

สถานการณ์สังคมผู้สูงอายุของโลก

ทั่วโลกกำลังประสบกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของประชากรจากการที่ประชากรโลกมีระดับการเจริญพันธุ์ที่ลดลงจึงทำให้ปริมาณเด็กเกิดใหม่น้อย ประกอบกับการที่ประชากรโลกส่วนใหญ่มีอายุคาดเฉลี่ยที่ยืนยาวมากขึ้น สัดส่วนประชากรผู้สูงอายุเมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนประชากรรวมจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (United Nations Department of Economic Social Affairs, 2021) ซึ่งในปี พ.ศ. 2565 จำนวนประชากรสูงอายุ (ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป) อยู่ประมาณ 1,109 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 13.9 ของประชากรโลก และอายุคาดเฉลี่ยของประชากรโลกเพิ่มสูงขึ้นเป็น 71 ปี (เพิ่มขึ้นมากกว่า 2 เท่า ในระยะเวลา 300 – 400 ปี ที่ผ่านมา) ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรสูงอายุกับการเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ โดยการเติบโตของประชากรสูงอายุอาจส่งผลดีหรือผลเสียต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเติบโตทางเศรษฐกิจอาจส่งผลต่อการเติบโตของประชากรสูงอายุด้วยเช่นกัน ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างการเติบโตของประชากรสูงอายุกับการเติบโตทางเศรษฐกิจมีแนวโน้มที่จะซับซ้อน เพราะถึงแม้ว่าในบางประเทศจะมีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างมาก แต่ก็อาจจะถูกชดเชยด้วยการเพิ่มขึ้นของอัตราการเกิดและอัตราการผลิตที่สูงของประชากร จากการที่ยังมีประชากรจำนวนมากได้เข้าไปทำงานในระบบและนอกระบบภายหลังจากที่ตนเองเกษียณ (Jayawardhana et al., 2023) ในขณะที่จากการศึกษาการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจโลกในปี พ.ศ. 2551 ที่ผ่านมามพบว่ากลุ่มประชากรที่สูงอายุเป็นกลุ่มอายุที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตมากที่สุด เพราะประชากรกลุ่มนี้มีความมั่นคงทางการเงินมาจากการพึ่งพาเงินเกษียณและเงินบำนาญชราภาพจากภาครัฐ ทำให้กลายเป็นกลุ่มแรกๆ ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินนโยบายเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจในประเทศของภาครัฐ (Yilmaz H., Çoban K., & Çoban, H., 2018)

รูปที่ 1 โครงสร้างอายุและเพศของประชากรโลกปี พ.ศ. 2565

ที่มา : รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุ พ.ศ. 2565, มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย

สถานการณ์สังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย

สำหรับแนวโน้มของผู้สูงอายุในประเทศไทย พบว่าในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยมีจำนวนและร้อยละของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยมีจำนวนผู้สูงอายุถึงร้อยละ 19.6 จากร้อยละ 6.8 ในปี พ.ศ. 2537 ทั้งหมด และเมื่อแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุตามช่วงวัย พบว่า มีผู้สูงอายุวัยต้นหรือผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60 – 69 ปีจำนวน 7,645,141 คน คิดเป็นร้อยละ 57.2 มีผู้สูงอายุวัยกลางหรือผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 70-79 ปีจำนวน 3,942,668 คน คิดเป็นร้อยละ 29.5 และผู้สูงอายุวัยปลายหรือผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไปจำนวน 1,770,942 คน คิดเป็นร้อยละ 13.3 โดยในทุกช่วงวัยมีจำนวนผู้สูงอายุหญิงมากกว่าผู้สูงอายุชาย และเมื่อพิจารณาผู้สูงอายุในแต่ละภาค (รายละเอียดตามตารางที่ 1) พบว่ากรุงเทพมหานครร้อยละของผู้สูงอายุคือ 15.1 ในขณะที่ภาคเหนือมีร้อยละของผู้สูงอายุคือ 25.2 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีผู้สูงอายุร้อยละ 22.5 ภาคกลางมีผู้สูงอายุร้อยละ 17.2 และภาคใต้มีร้อยละของผู้สูงอายุ 16.6 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565)

ตารางที่ 1 : จำนวนผู้สูงอายุในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2564

ผู้สูงอายุ	จำนวน (ล้านคน)		
	ชาย	หญิง	รวม
ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี)	3.56	4.09	7.65
ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี)	1.74	2.20	3.94
ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป)	0.68	1.07	1.77

ที่มา : การสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564, สำนักงานสถิติแห่งชาติ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทยส่งผลให้กำลังแรงงานในภาคอุตสาหกรรมลดลง ทำให้ปัจจุบันตลาดแรงงานในประเทศไทยได้ประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานในเชิงปริมาณ เนื่องจากความต้องการแรงงานมีมากกว่าปริมาณแรงงานที่มีอยู่ในตลาดแรงงาน โดยจากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติในไตรมาสที่ 2 ปี พ.ศ. 2560 พบว่ามีกำลังแรงงานอยู่ในกลุ่มประชากรผู้สูงอายุในอัตราที่สูง จึงเป็นสาเหตุให้มีกำลังแรงงานไม่เพียงพอกับความต้องการแรงงานของภาคอุตสาหกรรมต่างๆ ที่ขยายตัว (กระทรวงแรงงาน, 2560) สอดคล้องกับผลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่าในปี พ.ศ. 2564 พบว่า ร้อยละ 34.7 ของผู้สูงอายุนั้น ยังคงทำงานอยู่ แสดงให้

เห็นว่าการลดลงของสัดส่วนประชากรวัยแรงงาน ส่งผลหลักให้ประชากรผู้สูงอายุยังคงต้องทำงานต่อไป ถึงแม้ว่าจะมีอายุมากกว่า 60 ปีแล้วก็ตาม (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565)

สำหรับรายได้เฉลี่ยต่อปีของผู้สูงอายุ (รายได้รวมจากทุกแหล่งที่ผู้สูงอายุได้รับ ทั้งที่เป็นตัวเงินและสิ่งของที่สามารถประเมินมูลค่าได้) ตามข้อมูลจากการการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุที่มีรายได้ได้นั้น มีผู้สูงอายุที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปี 10,000 – 29,999 บาท จำนวนร้อยละ 25.0 ผู้สูงอายุที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปี 30,000 – 49,999 บาท มีจำนวนร้อยละ 20.3 ผู้สูงอายุที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปี 50,000 – 69,999 บาท มีจำนวนร้อยละ 15.2 ผู้สูงอายุที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปี 300,000 บาท ขึ้นไปมีจำนวนร้อยละ 6.0 ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 10,000 บาท มีร้อยละ 9.0 โดยผู้สูงเพศชายมีรายได้เฉลี่ยต่อปีสูงกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง และผู้สูงอายุวัยต้นมีรายได้เฉลี่ยต่อปีสูงกว่าผู้สูงอายุวัยอื่น ๆ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565)

แนวคิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุ

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจอาจจะสามารถให้คำจำกัดความได้ว่า เป็นสภาพของบุคคล ครีวเรือน หรือประเทศชาติ ที่มีหลักประกันที่สมเหตุสมผลเกี่ยวกับรายได้หรือทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและคาดการณ์ได้ เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน ทนต่อผลกระทบและความเสี่ยงต่างๆ ทั้งนี้ความมั่นคงทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับแหล่งที่มาของการสนับสนุนรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเศรษฐกิจของผู้สูงวัย พวกเขาจำเป็นต้องได้รับรายได้ประจำ แหล่งที่มาของความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุไทย ได้แก่ การสนับสนุนทางการเงินด้วยตนเอง การสนับสนุนทางการเงินจากรัฐบาล และการสนับสนุนทางการเงินของครอบครัว (Anlaya, S., & Kusol, S., 2011: 101-114.)

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุหมายถึงสถานการณ์ที่ผู้สูงอายุมีรายได้เพียงพอ (จากประกันสังคม เงินบำนาญ เงินออมเพื่อการเกษียณอายุ และรายได้อื่นๆ) เพื่อครอบคลุมค่าครองชีพ (Laura, H. and Judith, Conahan., 2006) ทั้งนี้การสูงวัยอย่างรวดเร็วของประชากร ประกอบกับการอพยพออกจากพื้นที่ชนบทและการกระจุกตัวของประชากรที่ทำงานในภาคของแรงงานที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นสาเหตุที่แสดงถึงความจำเป็นในการเตรียมการด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งนี้เพราะในสังคมยุคปัจจุบันนั้นวัฒนธรรมทางด้านสายสัมพันธ์ในครอบครัวแบบดั้งเดิมที่เป็นกุญแจสำคัญในการรับประกันความปลอดภัยด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุนั้นเริ่มที่จะมีปัญหา และการที่ผู้สูงอายุมีอายุที่ยืนยาวขึ้นทำให้การดูแลผู้สูงอายุมีค่าใช้จ่ายที่สูงมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงสูงที่จะยากจนหรือตกอยู่ในภาวะยากจน (David E. B., Ajay. M., Larry. R., & Jaypee. S. ,2010: 59-89)

ในขณะที่ความมั่นคงทางการเงินคือภาวะของการมีรายได้ที่มั่นคงจากแหล่งที่มาต่างๆ เพื่อใช้สำหรับดำรงชีวิตประจำวันทั้งในปัจจุบันและอนาคตอันใกล้ โดยผู้สูงอายุในประเทศไทยจำนวนหนึ่งยังคงต้องทำงานเพื่อสร้างความมั่นคงทางการเงินให้กับตนเองและครอบครัว (Ando, H., et al., 2023)

แนวความคิดความมั่นคงทางการเงินกับเส้นความยากจน

เส้นความยากจนคือ เกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกระหว่างคนจน และคนไม่จน โดยเส้นความยากจนนั้นสามารถคำนวณได้จากต้นทุนหรือมูลค่าความต้องการอาหารและสินค้าอุปโภคที่เป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานขั้นต่ำของบุคคล เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ (สุพิชชา โชติกาจร, 2564) ความยากจนมักถูกวัดจากระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคล โดยจะถือว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นคนจนเมื่อรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคลนั้น ๆ ต่ำกว่าระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำที่จะสามารถบริโภคสินค้าและบริการจำเป็นพื้นฐานได้ โดยเรียกระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำดังกล่าวว่า “เส้นความยากจน” (ธนพล สราญจิตร, 2558: 12-20) เส้นความยากจนสามารถแบ่งออกเป็นสองส่วน ประกอบด้วย การบริโภคอาหารขั้นต่ำ (food line) และการบริโภคสินค้าจำเป็นอื่นที่ไม่ใช่อาหาร (non food line) โดยใช้ทฤษฎีอรรถประโยชน์ (utility function) มาอธิบายพฤติกรรมกรรมการบริโภคที่แตกต่างกันของแต่ละปัจเจกบุคคล โดยแต่ละคนจะมีรูปแบบการบริโภคที่แตกต่างกันทำให้แต่ละครัวเรือนมีเส้นความยากจนที่ไม่เท่ากัน นอกจากนี้การคำนวณเส้นความยากจนยังใช้หลักการประหยัดต่อขนาด (economy of scale) โดยอธิบายถึงสินค้าบางประเภทที่คนในครัวเรือนสามารถใช้ร่วมกันได้ เช่น แคมปู ยาสีฟัน และยารักษาโรค ซึ่งความแตกต่างของราคาสินค้าในแต่ละพื้นที่อีกด้วย ทั้งนี้เส้นความยากจนจะบ่งบอกถึงค่าใช้จ่ายมาตรฐานขั้นต่ำที่คนจะสามารถดำรงชีพอยู่ได้ ในสังคม โดยคนที่มีค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพต่ำกว่าเส้นความยากจน จะถือว่าเป็นคนจน

Anlaya Smuseneeto และ Kusol Soonthorndhada (2017) ได้ใช้เส้นความยากจนเป็นเกณฑ์ในการวัดความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุ โดยพิจารณาวัดค่าความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุด้วยการเปรียบเทียบกับระหว่างรายได้ของผู้สูงอายุกับเส้นความยากจนอย่างเป็นทางการ ผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุโดยทั่วไปมีความมั่นคงทางการเงินมากกว่า แต่จะมีผู้สูงอายุบางกลุ่มย่อยมีความมั่นคงทางการเงินน้อยกว่า

การศึกษาก่อนหน้านี้เกี่ยวกับความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุในประเทศไทย

การประเมินเพื่อคาดการณ์ว่าผู้สูงอายุจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ มักจะใช้รายได้หรือจำนวนเงินที่ผู้สูงอายุมีไว้สำหรับการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันมาเป็นเงื่อนไขในการชี้วัด จึงได้มาซึ่งสมมติฐานของความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุ สำหรับที่ผ่านมามีการศึกษาถึงความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุในประเทศไทยไว้พอสมควร โดยในปี พ.ศ. 2556 Anlaya Smuseneeto และ Kusol Soonthorndhada (2011: 101-114) ได้ทำการศึกษาถึงผลกระทบของปัจจัยด้านสุขภาพต่อความมั่นคง

ทางการเงินของผู้สูงอายุไทยในปี พ.ศ. 2545 และในปี พ.ศ. 2550 โดยได้ใช้เส้นความยากจนของประเทศมาทำการเปรียบเทียบกับรายได้รวมจากทุกช่องทางของผู้สูงอายุเพื่อเป็นเกณฑ์ในการกำหนดความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุ (เส้นความยากจนของประเทศไทยมีค่าเท่ากับ 10,000 บาทในปี พ.ศ. 2545 และ 20,000 บาทในปี พ.ศ. 2550) ผลการศึกษาพบว่า ความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุในประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ กล่าวคือผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดีจะมีความมั่นคงทางการเงินสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสุขภาพไม่ดี เนื่องจากผู้สูงอายุที่มีสุขภาพไม่ดีจะต้องนำเงินส่วนหนึ่งไปใช้ในเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับเพื่อดูแลรักษาสุขภาพ ร่างกายของตนเองจึงทำให้เหลือเงินไว้สำหรับใช้จ่ายในชีวิตประจำวันน้อยลง สอดคล้องกันกับการผลการศึกษาเรื่อง *Impact of living arrangement on well-being of Thai rural elders* (Buraskorn Torut, 2018: 28-33) ที่พบว่าผู้สูงอายุในชนบทที่อาศัยอยู่เพียงลำพังโดยไม่มีสมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ อาศัยอยู่ด้วย จะมีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการทางการแพทย์และมีความมั่นคงทางการเงินน้อยลงเนื่องจากการสนับสนุนจากสมาชิกในครอบครัว จึงได้ให้คำแนะนำเชิงนโยบายโดยเสนอให้มีการสนับสนุนรัฐบาลท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางการเงินและความมั่นคงทางสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุในชนบท และส่งเสริมค่านิยมผู้สูงอายุภายในสถาบันครอบครัว นอกจากนี้การศึกษาของ Anlaya Smuseneeto และ Kusol Soonthorndhada (2011: 101-114) ยังพบว่าเมื่อผู้สูงอายุมีอายุเพิ่มมากขึ้นจะมีความมั่นคงทางการเงินที่ลดลง เนื่องจากเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นก็อาจจะทำให้เกิดปัญหาสุขภาพตามมา นอกจากนี้การที่ผู้สูงอายุที่มีอายุเพิ่มมากขึ้นจะส่งผลให้ความสามารถในการทำงานลดลง จึงทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้ที่ลดลงตามไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากรายได้นับเป็นแหล่งที่มาของเงินที่ใช้สำหรับดำรงชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ โดยแหล่งรายได้หลักในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุไทยมาคือ รายได้จากการทำงาน รายได้ที่ได้รับจากบุตร รายได้จากเบี้ยยังชีพที่ได้รับจากทางราชการ รายได้จากบำเหน็จ/บำนาญ และรายได้ที่ได้รับจากคู่สมรสหรือญาติคนอื่น ๆ สอดคล้องกันกับการศึกษาเรื่อง ความยากจนและความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุในประเทศไทย (Worawet, S., 2008: 50-61) ที่พบว่ารายได้หลักของประชากรผู้สูงอายุคือ รายได้จากการทำงาน เงินช่วยเหลือจากบุตร เงินช่วยเหลือจากคู่สมรส เงินบำนาญหรือเงินออม และรายได้จากเงินออมหรือทรัพย์สิน โดยผลการศึกษาพบว่า มีผู้สูงอายุบางส่วนที่ไม่มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตและ/หรือฐานะการเงิน และพบว่ามีผู้สูงอายุที่ยังคงต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากครอบครัวเป็นหลัก จึงได้มีการเสนอแนวทางสำหรับนโยบาย 3 แนวทางเพื่อเป็นการการขยายความครอบคลุมถึงความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุในประเทศไทย ได้แก่ การส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการสังคมในชุมชน การขยายความครอบคลุมของระบบเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ และการจัดตั้งระบบบำนาญแห่งชาติที่ครอบคลุมถึงประชากรกลุ่มที่ยังไม่ได้รับความคุ้มครองในปัจจุบัน ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวนี้สอดคล้องกันกับการศึกษาการโอนทางเศรษฐกิจข้ามรุ่นประชากรภายใต้บริบทการสูงวัยทางประชากรที่กำลังเปลี่ยนแปลงของประเทศไทย (เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และสุรศักดิ์ จรัสสิทธิ์, 2564) โดยการพิจารณาระดับการบริโภคจากการใช้ข้อมูลระดับการบริโภคตามอายุระดับภาพรวมจากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่

พบว่าประชากรผู้สูงอายุมีระดับการบริโภคเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 128,797 บาทต่อปี ทั้งนี้ประชากรผู้สูงอายุนั้นมีรายได้แรงงาน ร่วมกับการจัดสรรสินทรัพย์ภาคเอกชนมีระดับที่ต่ำกว่าระดับการบริโภค ซึ่งร้อยละ 32 ของการบริโภคยังคงมาจากรายได้จากการทำงานและร้อยละ 40 ของการบริโภคมาจากการจัดสรรสินทรัพย์ภาคเอกชน ประมาณร้อยละ 16 ของการบริโภคมาจากโอนรับสิทธิภาครัฐ และร้อยละ 13 ของการบริโภคมาจากการโอนรับสิทธิภาคเอกชนระหว่างครัวเรือน ดังนั้นการจะยกผู้สูงอายุกลุ่มนี้ให้ขึ้นมา มีระดับการบริโภคที่อยู่สูงกว่าระดับเส้นความยากจน ภาครัฐควรอุดหนุนเงินเพิ่มเติมประมาณ 433 บาทต่อเดือนต่อคน โดยข้อมูลนี้สามารถนำไปใช้ในการพิจารณาเปลี่ยนนโยบายเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ โดยอาจเป็นได้ทั้งในลักษณะนโยบายแบบเจาะจงเฉพาะผู้สูงอายุที่ยากจนหรือนโยบายแบบถ้วนหน้า

สรุป

ความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุในประเทศไทยนั้นเป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจและสำคัญ เนื่องจากประเทศไทยได้กลายเป็นประเทศสังคมผู้สูงอายุ และกำลังจะเปลี่ยนผ่านไปสู่ประเทศสังคมผู้สูงอายุ โดยสมบูรณ์ในอนาคต จากสถานการณ์ในปัจจุบันที่พบว่าผู้สูงอายุในประเทศไทยจำนวนกว่าร้อยละ 25 ของจำนวนผู้สูงอายุในประเทศไทยทั้งหมดนั้น มีรายได้เฉลี่ยต่อปีเพียง 10,000 – 29,999 บาทต่อคน ซึ่งอาจจะไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวัน จึงเป็นเหตุผลที่ในปัจจุบันผู้สูงอายุในประเทศไทยส่วนหนึ่งนั้นยังจำเป็นต้องพึ่งพาการสนับสนุนทางการเงินของครอบครัว และผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่งยังจำเป็นต้องทำงานเพื่อหารายได้มาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

ที่ผ่านมาการศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดด้านความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุในประเทศไทยนั้น ยังไม่ได้มีเกณฑ์กำหนดค่าความมั่นคงทางการเงินที่เป็นมาตรฐาน แต่จากการศึกษาในอดีตส่วนใหญ่ นั้นมักจะเลือกใช้ค่าดัชนีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ เช่นการใช้เส้นความยากจนของประเทศเพื่อเป็นการสะท้อนถึงรายได้ของผู้สูงอายุว่าเพียงพอต่อการดำรงชีวิตในสถานการณ์เศรษฐกิจนั้น ๆ หรือไม่ และจากผลการศึกษาที่มักจะพบว่าผู้สูงอายุในประเทศไทยส่วนใหญ่ไม่มีความมั่นคงทางการเงิน ซึ่งมีสาเหตุจากปัจจัยหลาย ๆ ประการ เช่นรายได้จากการทำงานที่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวัน สุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุที่ส่งผลให้ความสามารถในการทำงานลดลงหรือส่งผลต่อค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพ หรือแม้กระทั่งปัจจัยในเรื่องของเพศของผู้สูงอายุที่มีผลต่อความสามารถในการทำงานและความแข็งแรงของสุขภาพร่างกาย

ทั้งนี้การเสริมสร้างหรือการเพิ่มความมั่นคงทางการเงินให้กับผู้สูงอายุในประเทศไทยอาจจะสามารถทำได้หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการให้ความสนับสนุนโดยภาครัฐ เช่นการให้เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ การให้การสนับสนุนด้านสิทธิการรักษาพยาบาลต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการให้การสนับสนุนโดยภาคเอกชน ผ่านการจ้างงานที่เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมเพื่อสังคมให้กับผู้สูงอายุ เป็นต้น นอกจากนี้จากการศึกษา

แนวความคิดด้านความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุในประเทศไทยที่ผ่านมานั้น ยังพบว่าการออมเพื่อสร้างรายได้ไว้สำหรับใช้จ่ายในวัยสูงอายุนั้นถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ และนับเป็นส่วนที่สำคัญที่คาดว่าจะสามารถเพิ่มความมั่นคงทางการเงินให้กับผู้สูงอายุได้ เช่นการจัดตั้งกองทุนการออมต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมการให้ความรู้ด้านการออมแก่ประชาชนไทยเพื่อให้เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการออม ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมานั้นได้มีผู้เสนอแนวทางในการเพิ่มความมั่นคงทางการเงินให้กับผู้สูงอายุไว้ดังนี้ การส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการสังคมในชุมชน การขยายความครอบคลุมของระบบเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุ และการจัดตั้งระบบบำนาญแห่งชาติที่ครอบคลุมถึงประชากรกลุ่มที่ยังไม่ได้รับความคุ้มครองในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2564). สังคมผู้สูงอายุในปัจจุบันและเศรษฐกิจในประเทศไทย. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 7 กันยายน 2565. แหล่งที่มา <https://www.dop.go.th/th/know/15/926>
- กระทรวงแรงงาน. (2560). ยุทธศาสตร์การแก้ไขและป้องกันการขาดแคลนแรงงาน พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔. กรุงเทพมหานคร: กรมการจัดหางาน.
- เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และสุภรต์ จรัสสิทธิ์. (2564). สถานการณ์และแนวโน้มสภาพการทำงานของผู้สูงอายุไทย: การวิเคราะห์จากข้อมูลการสำรวจระดับประเทศ. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธนพล สราญจิตร. (2558). ปัญหาความยากจนในสังคมไทย Problem of Poverty in Thailand. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 5, 2 , 12-20.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2560. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 256๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- Ando, H., Kantavong, P., Matsukura, R., Narong. K. (2022). Aging in Northeast Thai Communities: Who Are and Will Be Supporting the Aged?. *Ageing International* 48, no. 2.
- Anlaya, S., & Kosol, S. (2011). The Impact of Health Factors on Financial Security among the Thai Elderly: in 2002 and 2007. *Journal of Health Research*. 25 (1), 11-14.
- Anlaya, S., & Kosol, S. (2011). Economic security among the Thai elderly in 2002 and 2007: changes and determinants. *Sri Lanka Journal of Population Studies*. 12 (13). 101-114.
- Buraskorn Torut. (2018) Impact of Living Arrangement on Well-Being of Thai Rural Elders. *Journal of Education and Social Sciences*. 11 (1), 28-33.
- David E. B., Ajay. M., Larry. R., & Jaypee. S. (2010). Economic Security Arrangements in the Context of Population Ageing in India. *International Social Security Review* 63, no. 3-4. 59-89.

- Jayawardhana, T., Anuththara, S., Nimnadi, T., Karadanaarachchi, R., Jayathilaka, R., & Galappaththi, K. (2023). Asian ageing: The relationship between the elderly population and economic growth in the Asian context. *PLoS One*, 18 (4).
- Laura, H. and Judith, Co. (2006)¹ Elder Economic Security Initiative: The Elder Economic Security Standard for Massachusetts. *Gerontology Institute Publications*
- Teeranut, H., & Sararud. V. (2020). The Perception of Independent Living among Thai Older Adults. *Ageing International* 45, no. 2 (2020/06/01 2020): 181-90.
- United Nations Department of Economic Social Affairs. (2021). *World Population Ageing 2020: Highlights*.
- Worawet, S. (2008). Poverty and Financial Security of the Elderly in Thailand. *Ageing International*, 33(1), 50-61.
- World Health Organization. (2022). Ageing and Health. *Online*. Retrieved May 3, 2023. from : <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>
- Yilmaz H. and Çoban Kadir and Çoban. (2018) Effects of the 2008 Global Crisis on the Older Population in Turkey. *Online*. Retrived May 3, 2023. from: https://www.researchgate.net/publication/327802503_Effects_of_the_2008_Global_Crisis_on_the_Older_Population_in_Turkey